

פרשת השבוע – פרשת יתרו: היבטים סביבתיים

שבת שלום לכולם

היום שבת פרשת יתרו. הפרשה עוסקת בשלושה נושאים: ביקור יתרו את משה והעצה שנתן לו לניהול העם, מעמד הר סיני, וההנחיות לבניית המזבחות. השבוע חגגנו את ראש השנה לאילנות, אם תרצו – החג היהודי הסביבתי ביותר, ולכן – הציפייה היא שדבר התורה יהיה בהתאם – ירוק. על פניו – זה נראה שאין שום התייחסות בפרשה לנושא הסביבתי, ובכל זאת, מסתבר שגם בפרשה זו ישנם הרבה דברים שניתן ללמוד מהם על ההתייחסות לסביבה:

משה הוציא את העם ממצריים, ויתרו מגיע אליו לביקור, ולהביא אליו את משפחתו. הוא רואה את משה יושב באוהל וכל העם מגיע אליו לקבל משפט.

וַיֹּאמֶר חֵתָן מֹשֶׁה, אֱלֹהֵי: לֹא-טוֹב, הַדָּבָר,
אֲשֶׁר אַתָּה, עֹשֶׂה. יח נָבַל תִּבְל--גַּם-אַתָּה,
גַּם-הָעַם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ: כִּי-כָבֵד מִמֶּךָ
הַדָּבָר, לֹא-תוֹכֵל עֲשֹׂהוּ לְבַדְּךָ.

מעניין שיתרו בחר דווקא במינוח "נבל תיבול" – כמו הפרחים... משה הוא איש חזק. כמעט לבד הוא ניהל את המו"מ על שחרור העם ממצריים, הוא אירגן את פרטי היציאה, הוא הוביל את העם במדבר, הנחה אותו בים סוף, שמע את הקיטורים שלו ודאג למחסורו. אבל גם לכוחות של משה – יש גבול, וגם הוא יקרום בסופו של דבר, ולכן אפילו הוא עריך עזרה, ביזור סמכויות.

במשך מיליוני שנים (או לפחות 5774 שנים – תלוי מי סופר) הטבע הוא בעצם מנגנון מתוחכם שדואג לתפעל מערכת מאוד מורכבת של פרטים שחיים בתוכה. הטבע הצליח להתמודד עם סוגים שונים של מפגעים – מטאורים שנפלו על כדור הארץ ושינו את התאים הפיזיים, רעידות אדמה, סופות, צונאמי, ושריפות – לכל דבר הטבע מצא פתרון כדי להמשיך ולקיים את החיים על פני כדור הארץ. על אותו משקל של משה – גם ליכולות של הטבע יש גבולות. גם במקום הזה – יגיע הרגע, או אולי הוא כבר כאן, שבו הטבע כבר לא מסוגל להתמודד עם הקלקולים, בעיקר לא אלו שאנחנו יוצרים: הפסולת הלא אורגנית, זיהום האוויר והמים, פגיעה בשטחים פתוחים ועוד. בשלב מסוים כבר לא יהיה לטבע פתרון שיאזן את הדברים, ולכן הוא צריך עזרה – מעין "ביזור סמכויות" של הטבע אלינו: אנחנו נוטעים כדי לאזן את כל מה שאנחנו כורתים, אנחנו משיבים לטבע חיות כדי לשמר את המגוון הביולוגי שבו אנו פוגעים, מהצד השני – אנחנו מדללים בעלי חיים וצמחים שמוגדרים כמינים פולשים שמפריים איזון אקולוגי על ידי כניסה לשטחים שלא חיו בהם באופן טבעי. זו העזרה שאנחנו נותנים לטבע בשמירה על העולם, ואם אנחנו מדברים על "ביזור סמכויות" – הטבע מעניק לנו את המדע והטכנולוגיה כדי שגם אנחנו נמצא את הפתרונות הסביבתיים לחיינו, וכך נעזור לטבע.

נושא גבולות היכולת של משה מוביל אותנו לנושא אחר – חשוב לא פחות: משה, או לצורך העניין אף אחד אחר – לא יכול לעבוד 24/7 (כמו שהיה נדרש ממנו אם לא היה מבזר סמכויות). ובאמת המצווה הרביעית מתוך עשרת הדיברות היא

וְיוֹם, הַשְּׁבִיעִי – שַׁבָּת, לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: לֹא – תַעֲשֶׂה כָל – מְלָאכָה אֲתָה וּבִנְךָ וּבִתְךָ, עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֵמֶתְךָ, וְגֵרְךָ, אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ. (שמות כ/9).

גם ה' יצר את העולם בשישה ימים, ואז שבת מכל מלאכתו, גם העולם, הטבע לצורך העניין – עושה שינויים גדולים ודרמטיים, ואז "נח" במטרה להשיב את האיזון בטבע, ולתת לברואים "להתרגל למצב החדש". גם שדות חקלאיים צריכים לנוח כל שנה שביעית, על מנת לאגור כוח ומינרלים להמשך, וגם אזורים עתירים במחצבים מכל סוג שהוא (אנחנו מדברים על פוספטים באדמה, עצים ביער, או דגים בים) – צריכים זמן מנוחה כדי להתחדש, כל אחד יש לו את ה"שבת" שלו. אבל השבת היא לא רק דוגמא אנושית לצרכים של הטבע, היא גם צורך קיומי של האדם, במיוחד כמי שכרגע הוגדר בעדק או לא כשומר העולם

(טו וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים, אֶת-הָאָדָם; וַיִּנְחָהוּ בְּגֶן-עֵדֶן, לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ. בראשית פרק ב'),

האדם, כמי שיש לו את היכולת גם לשמור את העולם או להחריב אותו, האדם צריך לראות את העולם, לשים לב למה הוא עושה. ולכן, אחת מהמטרות של השבת היא לשכוח מהבלי החול: כל המשימות, המטלות, העבודות, הבילויים הרעשניים הרגילים – כל אלה גורמים לנו לשכוח להסתכל מסביב, וכך אנחנו שוכחים להתחשב במי ובמה שמסביבנו. העבודה המאומצת, ללא מנוחה גורמת לנו לשכוח, או להתעלם מהנוקים שיגרמו לסביבה אם לא נפעל בזהירות ובהתחשבות. המנוחה מאפשרת לנו לנקות את הראש מרעשי הרקע, להסתכל מסביב, ולחדד שוב את הרגישות שלנו.

מעניין ששם הפרשה הוא יתרו על שם כהן של שבט נזדים מדברי. הנוודים בכלל, ואלו המדבריים בפרט – חיו במשך עידנים באיזון עדין מאוד עם הסביבה שלהם – גם עם הטבע מסביבם, וגם עם החברות האחרות. האיזון הזה נקבע בעיקר על פי "כושר הנשיאה" של השטח. כלומר – היכולת של השטח לספק את צרכיהם של האנשים ובעלי החיים שחיים בו דרך קבע. האיזון הופר ברוב המקרים, כאשר אותם נוודים החליטו להתיישב במקום אחד, יצרו להם מחסני מלאים עודפים, ופיתחו תלות דווקא במשאבים שנמצאים מחוץ לאזור המחיה הטבעי שלהם. זה גרם להם להתנתק מהתלות בסביבתם, והמוטיבציה לשמור על סביבתם הטבעית – יורדת.

הדבר האחרון שאני רוצה לדבר עליו הוא עשרת הדיברות כרעיון. הפילוסוף תומס הובס דיבר על "אמנה חברתית" שנוצרה בין בני האדם, שהיא הבסיס ליצירת חברה. אפשר להתייחס לעשרת הדיברות כאל "אמנה חברתית" כזו. אלו בעצם קובץ הנחיות, שמלמדות אותנו כיצד לחיות עם אלוהינו (הדיבר הראשון, השני והשלישי), עם עצמנו (הדיבר הרביעי), עם משפחתנו (הדיבר החמישי), ועם החברה שמסביבנו (5 הדיברות האחרונות). בהמשך של האמנה הזו – ישנן גם הנחיות רבות שמלמדות אותנו כיצד לחיות גם עם הסביבה הטבעית. הבעיה היא שהם מופיעות בתוך הרבה מצוות אחרות שמדברות שוב גם על החברה הקרובה, הרחוקה, על הפוליטיקה הכלכלה ועוד ועוד. אולי הגיע הזמן לתת גם להנחיות סביבתיות אלו דגש רב יותר, במיוחד בתקופה זו של השנה, בה אנחנו חווים את הטבע ואת השינויים בו בעזרה כל כך אינטנסיבית.

שבת שלום, וחג שמח לכולם